

Motion till riksdagen 2025/26:1083

av **Markus Kauppinen m.fl. (S)**

Ökad samhällskontroll av välfärden

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbjuda vinstuttag i förskolor, grundskolor och gymnasier och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett etableringsstopp för nya vinstdrivande skolor och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att återta demokratisk kontroll över samhällsviktig verksamhet och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att reformera apoteksmarknaden och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Den svenska välfärdsmodellen bygger på principen om jämlikhet, solidaritet och behovsstyrd resursfördelning. En stark och offentligt finansierad välfärd har varit en hörnsten i samhällsbygget och en avgörande förutsättning för jämlika livschanser. Under de senaste decennierna har denna modell urholkats genom långtgående privatiseringar och avregleringar. Vinstintresset har fått en allt mer dominerande roll inom samhällsbärande verksamheter – med negativa konsekvenser för både kvalitet, tillgänglighet och likvärdighet.

Sedan 1990-talet har privata, vinstdrivande aktörer etablerat sig inom flera av välfärdens kärnområden: skolan, vården, apoteken och andra offentliga tjänster såsom bilprovningen. Dessa förändringar har ofta motiverats med argument om effektivitet och valfrihet, men i praktiken har följderna blivit en urholkad demokratisk kontroll, ökad ojämlikhet och försämrad kvalitet.

Avregleringen av apoteksmarknaden år 2009 har resulterat i en fragmenterad struktur där ansvaret är otydligt fördelat. Det har lett till bristande tillgång till viktiga läkemedel, inte minst under pandemin. Patienter tvingas att söka efter läkemedel på flera apotek, samtidigt som personalens kompetens och rådgivande roll har urvattnats. För medborgaren innebär detta att tryggheten i läkemedelsförsörjningen har försvagats.

Digitaliseringen av vården har öppnat nya möjligheter, men när den drivs av vinstmaximerande företag skapas snedvridna incitament. Friska patienter med lindriga besvär prioriteras, medan multisjuka och äldre trängs undan. Privata vårdgivare riktar ofta in sig på enkla och lönsamma insatser, medan den offentliga vården får ta ansvar för de komplexa och resurskrävande fallen. Det är ett system som bryter mot principen om vård efter behov.

Avregleringen och utförsäljningen av bilprovningen har på liknande sätt inneburit att fokus flyttats från trafiksäkerhet till lönsamhet. Tillgängligheten har försämrats, priserna varierar stort och konsumentskyddet har försvagats. Där har dessutom regeringen valt att sälja hela innehavet utomlands. Det handlar om en samhällsviktig funktion där tillförlitlighet borde väga tyngre än marknadslogik.

Skolans marknadsiering har skapat ett system där skolor konkurrerar om elever, snarare än att samverka för kunskap och jämlikhet. Fristående skolor, ofta ägda av stora koncerner, tenderar att attrahera elever från mer resursstarka hem, vilket ökar skolsegregationen. Samtidigt redovisar dessa koncerner miljardvinster – vinster som ofta genereras genom lägre lärartäthet och en högre andel obehöriga lärare.

Mångfalden och valfriheten som privatiseringarna sägs främja har i praktiken minskat. Idéburna och små aktörer trängs undan av kapitalstarka vinstdrivande företag. Detta är särskilt tydligt inom skolan. Regeringens hittills vaga utfästelser år efter år om att ta tag i friskolesystemets problem måste följas av skarpa, konkreta reformer där barns rätt till en jämlik utbildning sätts före företagets vinstintresse.

Det är dags att ta tillbaka kontrollen över de samhällsviktiga verksamheterna. Det handlar inte om att förneka att det privata näringslivet har en roll att spela – men inte inom välfärdens kärna. Skattefinansierad verksamhet ska syfta till att möta människors behov, inte att generera utdelningar till ägare.

Andelen vinstdrivande verksamheter ska minska kraftigt och principen är välfärd fördelad efter behov och ett kommunalt etableringsstopp för nya vinstdrivande skolor tills ett nytt regelverk som garanterar likvärdighet och transparens är på plats. Samtidigt krävs en översyn av tidigare avregleringar, såsom på apoteks- och bilprovningssområdena, för att säkerställa att samhällsnytta åter sätts före vinstintresse.

Det är hög tid att återupprätta en välfärdsmodell som bygger på solidaritet, ansvar och demokrati.

Markus Kauppinen (S)

Carina Ödebrink (S)

Johanna Haraldsson (S)